

Експертна модель характеризується діяльністю фахівців-експертів, що організована поза класом з дитиною та директором, психологом чи іншим фахівцем. Секційно-груповою моделлю передбачає розподіл учителів школи на підгрупи, які включають обмежену кількість учнів [9].

У цілому, в зарубіжній школі зустрічаються різні моделі анімаційної діяльності шкільних аніматорів: «tutor» – тьютор, куратор (індивідуальний, груповий, класний), класний вихователь, класний керівник, психолог, координатор, організатор позакласної та позашкільної виховної роботи, «adviser» – радник, «counsellor» – радник, консультант, «carecounsellor» – консультант за вибором професійного шляху, «remedial teacher» – учитель компенсаторного навчання (лікувальний педагог, дефектолог), «Freizeitpadagog» – педагог у сфері дозвілля, «Animateur» – аніматор. Відповідно школи, різні зали, приміщення гімназій, муніципальних закладів, приватні квартири як місця проведення заходів центрів вільного часу – це структури більш чи менш адаптовані, щоб функціонувати у системі дозвілля, а також приміщення, які надаються згідно розкладу (будинки дитячої та юнацької творчості, центри позашкільної освіти і т.п.), складають особливий педагогічний простір, у якому дитина існує протягом навчального року та під час канікул. Ідея створення особливого соціально-педагогічного середовища стала антитезою «вулиці».

Виходячи з розглянутих нами позицій, анімаційна діяльність педагога враховує нові ролі та функції вчителя, формує нові уявлення про особистість як партнера (на основі теорії гуманістичної філософії освіти), визнає життя ключовою смислоцінністю, звертається до екзистенціальних проблем життя, підтримує базові психологічні потреби особистості. На нашу думку, остання багато в чому збігається з роллю психотерапевта – особистості, яка здійснює «догляд за душею», спрощує, а не ускладнює життя сучасної особистості, допомагає жити у злагоді з довкіллям та згоді з собою.

Література

1. Dumazadier J. Revolution culturelle du temps libre. 1968-188. – Paris: Meridiens Klincksieck, 1988. – P. 24.
2. Тарасов Л. В. Социокультурная анимация: истоки, традиции, современность / Л. В. Тарасов. – М.: ЦСА «Одухотворение». – 2008. – 129 с.
3. Labourie R. De quelques problemes de l'Animation et de la formation socio-educative // Cahiees de l'Animation. – №1.– 1972.– Pp. 11.
4. Besnard P. L'animation socioculturelle. – Paris: Press universitaires de France. 1980, – P. 22-53.
5. Колесников И. А. Основы андрогогики / И. А. Колесников, А. Е.Марон, Е. П.Тонконогая. – М.: Academia, 2003. – 240 с.
6. Мамбеков Е. Б. Организация досуга во Франции: анимационная модель: дис. на соискание научн ст. канд. пед. наук / Е. Б. Мамбеков. – СПб., 1992. – 165 с.
7. Ярошенко Н. Н. Социально-культурная анимация: уч. пос. / Н. Н. Ярошенко. – 2-е изд., испр. и доп. – М., 2005. – 126 с.
8. Europäische Gessellschaft fur Freizeit ELKA: Freizeitpadagogik und Animation in Europa. Zurich/Dusseldorf:Edition Freizeit, 1977.–S.34-48.
9. Роджерс К. Міжособистісні взаємини у фасилітації учіння / К. Роджерс // Чотири тактики педагогічної підтримки дитини. – К., 2006. – С. 79-90.

Надійшла до редколегії 11 вересня 2009 р.

УДК 37.03

Зарицька А. А.

СТАНОВЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

У статті розглядаються проблеми розвитку духовного потенціалу особистості на основі історичного аналізу понять духовності та їх інтерпретації в педагогічній думці мислителів різних епох. Ключові слова: духовність, духовний потенціал, духовний розвиток, душа, дух, духовна особистість, потенціал особистості.

Зарицкая А. А. Становление проблемы духовного потенциала личности в теории и практике педагогической науки. В статье рассматриваются проблемы развития духовного потенциала личности на основании исторического анализа понятия духовности и их интерпретации в педагогической мысли

мыслителей разных эпох. Ключевые слова: духовность, духовный потенциал, духовное развитие, душа, дух, духовная личность, потенциал личности.

Zarytshkaya A. A. The problem of person's spiritual potential development in the theory and practice of pedagogic science. *This article is dedicated to the problem of person's spiritual potential development. Concepts' of spirituality and their interpretations during the historical process of pedagogic science's development are analyzed. Key words: spirit, soul, person of spirit, spiritual potential, spiritual development.*

Проблема духовного потенціалу особистості привертає сьогодні увагу науковців у сфері філософії, педагогіки, культурології та психології. Духовний розвиток особистості, формування морально-духовних цінностей та духовне збагачення молодого покоління розглядається як дієвий засіб підвищення духовного рівня українського народу і як головний шанс застереження екологічних та антропологічних катастроф. Тому стає актуальним завдання відновлення теоретичних досліджень проблеми розвитку духовного потенціалу особистості, сучасного наукового обґрунтування фундаментальних духовно-моральних норм. На сучасному етапі вивчення духовного потенціалу особистості знайшло своє відображення в наукових дослідженнях з таких галузей знань, як філософія (С. Кримський, С. Уланова), психологія (І. Балл, Ж. Юзвак), педагогіка (І. Бех, В. Вербець, Ю. Канигін, О. Олексюк, С. Олійник, О. Рудницька, В. Федотова).

Метою статті є аналіз та систематизація теоретичних положень педагогів з проблеми духовного розвитку особистості. Сутність проблеми зумовила вирішення основних завдань дослідження: обґрунтувати теоретичні основи проблеми духовного розвитку особистості в процесі історичного розвитку; охарактеризувати сутність понять „дух”, „душа”, „духовність” та визначити їх значення в різні періоди розвитку педагогічної думки; визначити поняття та структуру духовного потенціалу особистості.

Феномен духовного потенціалу особистості в психолого-педагогічній літературі розглядається як невід'ємна складова духовності. В українському педагогічному словнику духовність тлумачиться як індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти для „інших”. Ідеальна потреба виражається у душевності, яка характеризується добрим ставленням особи до людей, які її оточують, увагою, готовністю прийти на допомогу, розділити радість і горе. З категорією духовності співвідноситься потреба пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна в тій мірі, в якій вона задумується над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності. Формування духовних потреб особистості є найважливішим завданням виховання [9, с. 106].

Пошуки основ духовності та джерел її розвитку пов'язані зі створенням моделі духовної людини, що розроблялася видатними філософами, психологами та педагогами протягом усієї історії розвитку цивілізації через тлумачення та розкриття понять категорій „дух”, „душа”.

Ці терміни з'явилися в текстах мислителів античності: Сократа, Платона, Демокрита, Аристотеля та інших. Давньогрецькі уявлення про душу були дуже різноманітними та залежали від конкретної епохи та філософської школи. Починаючи від епікурейців, які вважали, що душа, як і тіло, складається з атомів (Лукрецій, Епікур, Демокрит) до піфагорійців і Платона, які вважали душу нематеріальною, безсмертною сутністю, присутньою в матеріальному, смертному тілі. Платон вважав, що душі властиві три частини: розумна, вольова і чуттєва, яким відповідають мудрість, мужність і помірність. Вселившись тимчасово в тіло, безсмертна душа людини визначає можливості його розвитку і його місця в суспільстві.

Вагомий вплив на подальше розуміння проблеми здійснив Аристотель, який вважав душу невіддільною від тіла, асоціював душу із серцем. Автор стверджував: „Те, завдяки чому ми передусім живемо, відчуваємо й мислимо, – це душа” [2, с. 398]. Так само душа та тіло відносяться один до одного як матерія і форма. Аристотель вважав, що світ постійно розвивається, якісно змінюючись, причому процес розвитку здійснюється не під дією зовнішніх сил, а як внутрішній розвиток. Виходячи зі своєї теорії розвитку, Аристотель говорив про три складові душі: рослинну, що проявляється у харчуванні і розмноженні, тваринну, що проявляється у відчуттях та бажаннях, розумну, якій притаманне мислення і пізнання, а також здатність підкоряти собі рослинне і тваринне начало. Відповідно до трьох сторін душі, кожна з яких потребує особливого впливу, Аристотель

виділив три сторони духовного виховання – фізичне, моральне та розумове, що складають єдине ціле. Особливо важливим у гармонійному розвитку усіх сторін душі мислитель вважав розум і волю.

У мислителів середньовіччя актуалізується проблема самовдосконалення людини, пізнання істини, добра, краси, звернення до вищих людських почуттів, аналізу вчинків добра і зла. Фома Аквінський створив своє вчення про добродетельність та додав до старих „душевних якостей” категорії „віри, надії, і любові” [12].

В епоху Відродження проблема душі тісно пов’язувалась з розвитком розумної особистості, а духовність розглядалась як жива, розумна, активна сила. Саме в цей період заклались основи індивідуального духовного розвитку людини. Ідея духовної гідності простежується у працях італійських гуманістів Д. Манетті, П. Брагацці, М. Фігіло. Згідно з їх вченням Людина – це скульптор власного образу, що здатна творити і саму себе, і Всесвіт. Віра людини у здатність до духовного самовдосконалення була підтверджена досягненнями в науці, мистецтві та вихованні.

Цінними є погляди на духовний розвиток особистості педагогів-класиків. У своїх працях Ян Амос Коменський, Жан-Жак Руссо, І. П. Песталоцці, А. Дістервег наголошували на тому, що духовний розвиток особистості повинен ґрунтуватися на принципах природовідповідності, культуровідповідності та самовідповідності. Я. А. Коменський визначив, що людина є частиною природи і вона підпорядковується єдиним і універсальним законам. Ідеалом, що відповідає прогресивним вимогам нового часу, є людина, яка здатна „знати, діяти і говорити”, тому він вважав необхідним з ранніх років розвивати у дітей всі їх фізичні і духовні сили.

У контексті історико-педагогічних процесів важливі передумови для осмислення духовних феноменів з урахуванням своєрідності наукової системи виховання створили видатні освітні діячі та педагоги. К. Д. Ушинський надає важливого значення душі. Учений структурує душу на зовнішню (емпіричну), яку можна дослідити, і внутрішню (метафізичну), що свідчить про присутність ірраціонального в людині і виражається в понятті «таємниці» душі. Це таємниця творчості, натхнення, таємниця життєвого шляху. І ця недоступна експериментам та свідомості сторона душі повинна враховуватись в процесі виховання та навчання. Підкреслюючи єдність і неподільність душі, її гнучкість і креативність, автор виділяє пам’ять як основу „строю” душі, як функцію духовного розвитку. Стрій душі складає не просто система уявлень, збережених у пам’яті, а уявлень, проникнутих почуттями. Саме почуттєвість Ушинський називає зосередженням усіх душевних уявлень, першим проявом душевного стремління. „Нічого, ні слова, ні думки, ні навіть вчинки наші не виражають так яскраво і вірно нас самих і наше ставлення до світу, як наші почуття: в них чутний характер не окремої думки, не окремого рішення, а всього змісту душі нашої і її строю” [10, с. 117]. Виховання душі – основна проблема в педагогіці. Нероздільні атрибути душі (розум, почуття, воля, совість) перебувають у постійному діалозі, і це є умовою розвитку і збагачення душі. Закладаючи підвалини розвитку духовності в майбутньому, дослідники стверджували, що національне виховання „мусить викликати усі ті емоції, які підносять Красу, Ціну, Вартість життя, зміцнюючи Любов, і прихильність до людей – творців мистецтва”, оскільки, як відзначає С. Русова, „тільки мистецтво дає нам змогу заглянути в чужу живу душу, пережити її горе, її радість; мистецтво викликає в нас інтерес, зацікавлення до іншої людини і її духовного життя” [7].

П. Д. Юркевич, аналізуючи проблему духовного розвитку людини у контексті фізіологічних, психологічних, філософських наук і вважаючи їх односторонніми, звертається до вищого авторитету, до релігійних текстів і, опираючись на них, робить висновок про те, що серце є осередком душевного і духовного життя: серце може виражати, віднаходити й розуміти цілковито своєрідно такі душевні стани, котрі за своєю ніжністю, здебільшого духовністю й життєвістю не піддаються абстрактному пізнанню розумом; розуміння й чітке знання розуму, оскільки воно стає нашим душевним станом, а не залишається абстрактним уявленням, відкривається або дає себе відчутти й помічати не в голові, а в серці; в цю глибину воно має проникнути, щоб стати діяльною силою й рушієм нашого духовного життя [11, с. 85]. Таке розуміння серця як основи людського життя, людської сутності й «осередку душевного і духовного життя людини», а також діяльнісний, конкретний ідеалізм привели П. Д. Юркевича до педагогічної проблематики, до виховних проблем, де першочергове місце він відводив формуванню духовного світу дитини на основі християнської етики.

Основними духовними цінностями, на яких має ґрунтуватися весь виховний процес, І. Огієнко вважав родину, культуру і батьківщину, Бога, рідну мову. „Мова – то серце народу: гине мова – гине

народ. Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови”.

Значний внесок у розвиток духовності зробив В. О. Сухомлинський, який намагався „вияснити роль найрізноманітніших факторів, що визначають духовне обличчя школярів”. Він визначив „духовний світ”, „духовне життя” людини як „розвиток, формування й задоволення її моральних, інтелектуальних запитів та інтересів у процесі активної діяльності” [8, с. 5]. Методологічною основою формування такої інтегрованої якості особистості стали цілісність, системність, самовираження та творчість. Цінним, на нашу думку, є підхід педагога до формування духовності з врахуванням вікових особливостей дітей на основі діалектичної єдності зовнішніх факторів соціоцентричної парадигми розвитку людини і особистісного, внутрішнього розвитку моральних, естетичних почуттів: „Багатство духовного життя починається там, де благородна думка і моральне почуття, злившись воедино, живуть у високоморальному вчинку” [8, с. 14]. Конкретизуючи специфіку формування духовного світу кожного вікового періоду, В. О. Сухомлинський вказав, що роль окремих складових духовного життя (інтелекту, почуттів, вольових зусиль) змінюється залежно від віку. Так у молодшому шкільному віці, почуттєвому, сензитивному до яскравості, виразності предметів та явищ періоді, завданнями вихователя є розвиток чуттєвої сфери дитини, виявлення взаємозв'язків мислення і почуттів. Підлітковий вік, вік переломний, кризовий, „важкий”, характеризується бажанням дитини діяти самостійно, без докучливої опіки дорослих і разом з тим перебувати в зоні їхньої уваги та зацікавленості. Основні характеристики підлітка – це розвиток волі, фізичних сил, бажання діяти, тобто активність, „через яку розкриваються й отримують свій розвиток ті індивідуальні здібності, нахили, котрі в подальшому (у роки юності та зрілому віці) визначають неповторну людську індивідуальність і від яких залежить повнота духовного життя людини, її щастя” [8, с. 89]. Слід також зазначити, що В. О. Сухомлинський наголосив на впливі мислительної та мовленнєвої діяльності дитини на розвиток її духовності. На превеликий жаль, після В. О. Сухомлинського й до цього часу ми не маємо в педагогіці такого розгорнутого проекту формування духовного світу дитини, який був би відповідно інструменталізований, спирався на вікові, індивідуальні та типові особливості кожного вікового періоду, а також визначав форми, засоби та методи поступового сходження дитини до духовності.

Найяскравіші представники соціологічного напрямку (М. Вебер, Е. Дюркгейм, П. Кропоткін, Н. Рубакін, Г. Спенсер) вважали, що становлення та розвиток духовних сил є процесом та результатом присвоєння історично нагромадженого соціального досвіду, а опора на мистецтво розширює і збагачує арсенал впливів на духовні сили особистості.

Мислителі дослідницької орієнтації (У. Джеймс, А. С. Макаренко, В. М. Шацька та С. Т. Шацький та ін.) розвивали ідею про те, що духовний розвиток особи є процесом розкриття духовних властивостей на основі досвіду, що нагромаджується в активній діяльності.

У центрі уваги представників провіденціалістського напрямку (М. О. Бердяєв, Д. І. Введенський, В. В. Зеньковський, Ф. Ніцше, В. В. Розанов, Л. М. Толстой, С. Л. Франк, П. А. Флоренський та ін.) – ідея втілення духовних сил Макрокосму (всього світу) у мікрокосмі (в індивідуальній душі). Вони пов'язували духовність з релігійністю й вважали духовне життя результатом трагічної екзистенції людини й усвідомлення її трагічності, а джерело духу й духовності в надприродному, божественному.

Антропоцентричність та культуроздатність ідей педагогів-класиків уможливило розкриття педагогічного поняття „духовні потреби особи” і окреслення внутрішнього смислового зв'язку найфундаментальніших класичних істин із сучасними поглядами на проблему актуалізації та розвитку духовних сутнісних сил людини в багатогранності форм її духовного життя, і, зокрема, в сфері мистецтва.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що інтерес до поняття „потенціал особи” помітно зріс, проте достатньо наукового обґрунтування цієї категорії поки що немає. Психологи (К. А. Абульхалова, Б. Г. Ананьєв, Т. І. Артемева, Н. С. Лейтес, К. К. Платонов та ін.) підходять із різних позицій до визначення окремих характеристик даного феномену: професійний потенціал, рефлексивний потенціал, інноваційний потенціал. Проте усі схильні до думки, що потенціал особи – це своєрідний інтеграл задатків, можливостей та здібностей, які реалізує і розвиває особистість упродовж всього життя. Активуючи точку зору сучасних філософів, Н. В. Кічук стверджує, що творчий потенціал є нічим іншим, як системно-функціональною

характеристикою особистості як системи, що відчуває потребу в зміні системи в цілому чи характері функціонування даної системи [4]. На думку дослідника, ядром творчого потенціалу особистості виступає духовність у силу того, що вона ґрунтується на домінуванні певної системи духовних цінностей і відображає світосприймання особистості. С. Олійник визначає музично-творчий потенціал як якість особистості майбутнього вчителя, що передбачає його ймовірну здатність до музично-творчої діяльності. Музично-творчий потенціал є найвищим вираженням музикальності фахівця і виступає головною ознакою його професіоналізму. Структурно він об'єднує інтелектуально-пізнавальний, емоційно-почуттєвий та інтенційний компоненти. Динаміка функціонування феномену визначається дієздатністю його структурних складових [6, с. 7]. Неабияке значення для педагогічної інтерпретації поняття духовного потенціалу мають розробки проблеми морального та естетичного виховання засобами мистецтва, здійснені у дисертаційних дослідженнях (Л. Ващенко, С. Горбенко, А. Ракітянська), які стверджують, що саморозвиток особистості відбувається у єдності морального і естетичного, і розгортається в системі відношень людини – людина, людина – світ. На думку О. Олексюка, в духовному потенціалі особистості концентруються людські якості, здібності та можливості, які задають духовний вимір людському існуванню, актуалізують духовні сутнісні сили під час цілеспрямованої діяльності [5, с. 53].

Отже, аналіз педагогічної літератури дає можливість зробити ряд висновків: духовний потенціал – складна інтегрована властивість особистості, яка акумулює у собі міру та норму засвоєних цінностей і виражається в здатності до інтелектуального, творчого, етичного, естетичного, фізичного розвитку; розкриття духовних потенцій особистості (пам'ять, мислення, інтелект, емоції, потреби, інтереси, здібності, сприймання) стимулює бажання долучитися до культури, до активної творчої діяльності, сприяє самореалізації індивіда як суспільного суб'єкта. Здійснене нами дослідження не охоплює усіх аспектів розглянутої проблеми. Подальшого наукового вивчення потребують питання щодо структури духовного потенціалу, визначення його функцій та шляхів реалізації у виховному процесі навчальних закладів.

Література

1. Антология мировой философии: В 4-ох т. – М., 1970. – Т. 2.
2. Аристотель. О душе // Соч.: В 4-ох т. – М., 1976. – Т.1. – С. 398.
3. Бердяев Н. А. Судьба России: опыты по психологии войны и национальности / Н. А. Бердяев. – М., Мысль, 1990. – 205с.
4. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя в процесі вузівської професійної підготовки: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук / Н. В. Кічук. – К., 1993. – 31 с.
5. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К.: Знання України, 2004. – С. 53.
6. Олійник С. В. Формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів: автор. дис. ... канд. пед. наук / С. В. Олійник. – К., 2005. – С. 7.
7. Русова С. Націоналізація школи / С. Русова // Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996.
8. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський. – М., 1961. – С. 5.
9. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С. 106.
10. Ушинский К. Д. Собрание сочинений / К. Д. Ушинский. – М.-Л.: Изд-во АПН, 1950. – Т. 9. – С. 117-118.
11. Юркевич П. Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению Слова Божия / П. Д. Юркевич // Труды Киевской духовной академии. – 1860. – №1. – С. 85-86.
12. Штекль. История средневековой философии / Штекль. – Н., 1912.

Надійшла до редколегії 29 серпня 2009 р.

УДК 81'25: 378.147

Козак А. В.

КУЛЬТУРА ПЕРЕКЛАДУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Розкриваються деякі аспекти сутнісної характеристики понять „культура перекладу”, „професійна культура” крізь призму забезпечення міжкультурної комунікації. Підкреслюється важливість культурологічного підходу до перекладу як засобу міжкультурного зближення,